

Київський національний торговельно-
економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

на тему:

Система внутрішнього контролю в банках та напрями її
удосконалення

Студента 2 курсу бмз групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Управління банківським
бізнесом»

Мазура Руслана
Віталійовича

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
кафедри банківської справи

Недеря Людмила
Володимирівна

Гарант освітньої програми
канд. екон. наук

Шульга Наталія
Петрівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В БАНКАХ	7
РОЗДІЛ 2. СТАН ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В АТ «ПРИВАТБАНК»	14
2.1. Аналіз фінансових показників діяльності досліджуваного банку	
2.2. Аналіз стану внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк»	
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В БАНКУ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ	28
3.1. Розробка моделі внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» та її апробація	
3.2. Вдосконалення організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення системи внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк»	
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ефективна та комплексна система внутрішнього контролю є невід'ємною складовою якісного корпоративного управління. Більше того, в сучасних умовах диджиталізації ринку дієва система внутрішнього контролю як ніколи необхідна з метою управління ризиками, комплаєнсу, забезпечення прибутковості та фінансової стабільності, виконання стратегії розвитку банків та забезпечення безперервності їхньої діяльності.

Ще 1998 року Базельський комітет із банківського нагляду опублікував загальноєвропейські принципи організації внутрішнього контролю банків. Вони стали основою для подальших європейських регуляцій, які нині визначають вимоги до організації системи внутрішнього контролю та її інтеграції з усіма сферами діяльності банків.

В Україні до останнього часу банки у своїй роботі керувалися постановою НБУ № 867 від 29.12.2014 «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України», яка, на жаль, не була достатньо ефективною, оскільки не містила багатьох необхідних компонентів та механізмів побудови ефективної та комплексної системи внутрішнього контролю, передбачених європейськими нормами. Але НБУ почав впроваджувати нові дуже важливі, але непрості для виконання вимоги, зокрема у сфері корпоративного управління, управління ризиками, комплаєнсу. Постанова НБУ № 88 від 02.07.2019 «Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю у банках України та банківських групах» стала черговим кроком НБУ щодо впровадження європейського регулювання, який спрямований на стандартизацію роботи та підвищення ефективності та стабільності банківського сектора.

Відтепер організовувати комплексну систему внутрішнього контролю мають не лише банки, а й їхні банківські групи. Усі принципи та компоненти

внутрішнього контролю мають бути стандартизовані та «працювати» як єдиний механізм для всієї банківської групи.

Інша нова суттєва вимога – це впровадження моделі трьох ліній захисту у системі управління ризиками, а й цілісно у комплексній системі внутрішнього контролю. Перед банками стоїть завдання забезпечити не лише попередній та поточний контроль, але й запровадити заходи щодо незалежного моніторингу системи внутрішнього контролю другою лінією захисту та оцінкою ефективності, комплексності та адекватності системи внутрішнього контролю третьою лінією захисту.

Насьогодні питаннями внутрішнього контролю в банках займається ряд вчених, серед яких варто виділити: Амбарнова О. Ю. [2], Коблянська Г.Ю. [18], Дорош Н. І. [14], Скаско О. І. [52], Плаксієнко В.Я. [31], Глібко С. В. [55], Шульга А. В. [60], Тарасенко О. [56] тощо.

Проте, все ж таки, питання забезпечення ефективності внутрішнього контролю в банках насьогодні залишається все ж таки остаточно не вирішеним.

Актуальність вищевикладених проблем, а також теоретично-прикладна цінність їхнього вирішення зумовили вибір теми даного наукового дослідження, визначили його мету та завдання.

Метою дослідження є розкриття теоретичних та методичних положень щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю в банку на основі формування інтегрованого підходу.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:
уточнити наукові погляди на внутрішній контроль в банках;
здійснити аналіз фінансових показників діяльності досліджуваного банку;
провести аналіз стану внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк»;
розробити модель внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» та її здійснити її апробацію;

обґрунтувати напрями вдосконалення організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення системи внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк».

Об'єктом дослідження є процес здійснення внутрішнього контролю в банках, а **предметом дослідження** – теоретико-методичні засади забезпечення ефективності функціонування системи внутрішнього контролю банку.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, рекомендації Базельського комітету та нормативні документи НБУ з питань внутрішнього контролю банків. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний – для аналізу фахової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо сутності внутрішнього контролю; декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу – для дослідження діяльності банку та ефективності внутрішнього контролю в ньому.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань регулювання кредитної діяльності банків; офіційні дані Національного банку України; рекомендації Базельського комітету, фінансова звітність АТ «Приватбанк»; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у наступному: подальшого розвитку набули теоретичні та практичні положення організації системи внутрішнього контролю в банку з врахуванням ризик-орієнтованого підходу

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані під час дослідження наукові результати можуть бути використані банком в подальшій розбудові системи внутрішнього контролю.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. За результатами виконання випускної екзаменаційної роботи опубліковано одну статтю : Мазур Р.В. Система внутрішнього контролю в банках та напрями її удосконалення// Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів: зб. наук. ст.. студ. / відп. ред... Н.П.Шульга. – Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2021. – 386с. (С.113-116).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 49 сторінок. В роботі представлено 12 таблиць, 8 рисунків, 1 додаток та використано 60 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В БАНКАХ

Основні вимоги до організації внутрішнього контролю в банках України визначені Національним банком України в Положенні про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, затвердженому рішенням Правління Національного банку України від 02.07.2019. Відповідно до вимог цього Положення, процедури внутрішнього контролю мають бути інтегровані в усі процеси і систему корпоративного управління банку [39].

При цьому, не дивлячись на законодавче закріплення даного поняття, серед науковців до теперішнього часу не має одностайної думки щодо визначення поняття «внутрішній контроль в банках». Наукові погляди на визначення поняття «внутрішній контроль в банках» узагальнено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Наукові погляди на визначення поняття «внутрішній контроль в банках»

Джерело	Визначення
1	2
Внукова Н. М., Глібо С. В.	процес управління ризиками, що виступає однією з функцій банку і банківської системи в цілому та на меті якого є контроль за відповідністю державних та внутрішньобанківських норм і правил міжнародним для захисту фінансової безпеки банку [55].
Дікань Л.В.	сукупність процедур (деталізований опис здійснення конкретних банківських операцій), що забезпечують збереження активів банку та достовірність звітності, яка складається службою бухгалтерського обліку на основі даних, отриманих від функціональних підрозділів [12].
Плаксієнко В.Я.	розглядають внутрішній контроль як форму зворотного зв'язку, за допомогою якого орган управління організації отримує необхідну інформацію про дійсний стан керованого об'єкту та реалізовує управлінські рішення [31, с. 45].

1	2
Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах	заходи (процедури) банку, спрямовані на забезпечення ефективності та результативності здійснення операцій банку, ефективності управління активами і пасивами, ризиками, забезпечення повноти, своєчасності та достовірності ведення бухгалтерського обліку та складання і надання фінансової, статистичної, управлінської, податкової та іншої звітності, запобігання шахрайству, комплаєнс тощо [39].
Скаска О. І.	сукупність процедур, які забезпечують достовірність і повноту інформації, яка передається керівництву банку дотримання внутрішніх і зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку, збереження активів банку і його клієнтів, оптимальне використання ресурсів банку, управління ризиками, забезпечення чіткого виконання розпоряджень органів управління банку в досягненні мети, яка поставлена у стратегічних та інших планах банку [52].
Тарасенко О.	вид контролю, який здійснюється службами, які створюються всередині окремих організаційних структур [56, с. 14].
Хорнгрен Ч. Т. та Дж. Фостер	вважають, що внутрішній контроль – це комплекс бухгалтерського управлінського контролю, що допомагає забезпечити відповідність рішень, прийнятих в організації, з реалізацією їх на практиці [58, с. 398].

**узагальнено автором*

Як видно з таблиці 2.1, підходів до визначення сутності внутрішнього контролю достатня кількість: внутрішній контроль в банках як процес управління ризиками; внутрішній контроль в банках як форма зворотного зв'язку в банку; внутрішній контроль в банках як сукупність процедур, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

Підхід, згідно якому внутрішній контроль в банках розглядається як процес управління ризиками, на думку автора, в певній мірі звужує сутність внутрішнього контролю та трансформує його зміст. Таке зауваження

ґрунтується на тому, що даний підхід в більшій мірі характеризує саме поняття управління в банках, визначаючи його підсистеми та їх завдання, а не навпаки.

Заслугове на увагу підхід, згідно якому внутрішній контроль в банках трактується як форма зворотного зв'язку в банку. Так, дійсно, внутрішній контроль передбачає наявність зворотного зв'язку між підрозділом внутрішнього контролю та керівництвом банку. Проте трактувати внутрішній контроль в банках саме як форму зворотного зв'язку не доречно.

Найбільш доцільно визначати внутрішній контроль в банках саме як сукупність процедур, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

З урахуванням зазначеного можна надати власне визначення поняття «внутрішній контроль в банках»:

внутрішній контроль в банках це сукупність процедур, спрямованих на забезпечення ефективності та результативності здійснення операцій банку, ефективності управління активами і пасивами, ризиками, забезпечення повноти, своєчасності та достовірності ведення бухгалтерського обліку та складання і надання звітності, запобігання шахрайству, комплаєнс, що в остаточному сприятиме досягненню мети, яка поставлена у стратегічних та інших планах банку. Запропоноване визначення відрізняється від існуючих повнотою та врахуванням змісту, завдань і мети.

Поряд із цим, сутність внутрішнього контролю не може бути повно розглянута без уточнення його змісту, який полягає в розгляді окремих складових.

Так, Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах під складовими внутрішнього контролю в банках визначає елементи:

- управління ризиками;
- контролю за дотриманням норм (комплаєнс);
- моніторингу ефективності системи внутрішнього контролю;
- контрольної діяльності;
- контролю інформаційних потоків і комунікацій;

контрольного середовища [39].

Рудницький В. С. виокремлює такі складові внутрішнього контролю: контроль з боку спостережної ради; з боку правління (ради директорів); загальних зборів акціонерів; департаментів і підрозділів банківської установи. Зазначені суб'єкти внутрішнього контролю діяльності банківської установи здійснюють його у формах: ревізії, внутрішнього аудиту, контролінгу [51].

На думку В.Я. Плаксієнка, система внутрішнього контролю банківської установи класифікується на бухгалтерський та адміністративний контроль [31].

Адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками банку таким чином, щоб жоден працівник не зміг зосередити в своїх руках всі необхідні для здійснення повної операції повноваження (прийом, оплата, зберігання). Бухгалтерський контроль визначає сукупність процедур, спрямованих на запобігання, виявлення та виправлення істотних помилок і викривлень інформації, які можуть з'явитися в бухгалтерській звітності. З урахуванням розглянутих вище підходів підходів можна надати узагальнену класифікацію видів внутрішнього контролю в банках (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація внутрішнього контролю в банках [12, 21, 30]

Класифікаційна ознака	Види
В залежності від завдань контролю	контроль управління ризиками; контроль за дотриманням норм (комплаєнс); моніторинг ефективності системи; моніторинг ефективності контрольної діяльності; контроль інформаційних потоків і комунікацій; моніторинг середовища
В залежності від суб'єктів здійснення	контроль з боку спостережної ради; з боку правління (ради директорів); загальних зборів акціонерів; департаментів і підрозділів банківської установи
В залежності від рівня контролю	бухгалтерський та адміністративний контроль

**Узагальнено та уточнено автором*

Як видно з таблиці 1.2., найбільш доцільно класифікувати внутрішній контроль в банках за представленими трьома ознаками. Запропонована класифікація відображає ключові сторони здійснення внутрішнього контролю.

В свою чергу, загальновідомим є той факт, що внутрішній контроль в банках організований з урахуванням системного підходу, а тому доцільно розглянути поняття «система внутрішнього контролю» (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Наукові погляди на визначення поняття «система внутрішнього контролю в банках»

Джерело	Визначення
Дікань Л.В. [12]	це важлива складова управління комерційним банком, яка є основою безперебійного його функціонування
Плаксієнко В.Я. [31]	охоплює всі механізми його у банку, діє постійно і на всіх рівнях. Суб'єктами такого контролю є кожний працівник і всі підрозділи банківської установи.
Швець Н.Р., Омельчук Я.А. [59]	сукупність його організаційної структури, процедур, заходів із внутрішнього контролю, спрямованих на досягнення банком своїх цілей, забезпечення ефективності та результативності здійснення операцій, збереження активів, забезпечення ефективності корпоративного управління і комплаєнс

Отже, під системою внутрішнього контролю в банках доцільно розуміти окрему складову системи управління, що являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, спрямованих на досягнення загальних цілей банку.

При цьому основною метою функціонування системи внутрішнього контролю є захист інтересів інвесторів банків та їх клієнтів шляхом контролю над дотриманням співробітниками банку законодавства, нормативних актів та стандартів професійної діяльності, врегулювання конфліктів, інтересів, забезпечення належного рівня надійності, що відповідає характеру та масштабам операцій, що проводяться банком, оптимізації ризиків банківської

діяльності.

При цьому до складу елементів системи внутрішнього контролю доцільно включати перелік, узагальнений в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Елементи системи внутрішнього контролю в банку [25,46]

Елемент	Характеристика
Контрольне середовище	фундамент для всіх інших компонентів внутрішнього контролю, що забезпечує структуру та дисциплінованість співробітників
Середовище внутрішнього контролю	включають етику та компетентність співробітників банку, філософію та стиль менеджменту, поділ обов'язків та повноважень, організаційну структуру, увага керівництва до розвитку співробітників, ухвали ради директорів
Політика та методи управління	у цьому контексті мається на увазі ставлення менеджменту до рівню ризику, значенню фінансової звітності, вироблення оцінок з метою бухгалтерії (accounting estimates), обробці інформації, функцій бухгалтерії
Організаційна структура	каркас для всієї організації та, ґрунтуючись на цьому каркасі, плануються напрями діяльності задля досягнення її цілей. Основні елементи відповідної високим вимогам організаційної структури включають: виділення ключових областей відповідальності та повноважень, встановлення певних каналів внутрішньої звітності
Поділ обов'язків та повноважень	включає ступінь, в якому співробітникам дозволено виявляти ініціативу, межі їх повноважень та відповідальність
Середовище внутрішнього контролю	багато в чому визначається усвідомленням співробітниками відповідальності за вживані дії
Компетентність	відображає знання та вміння, необхідні для досягнення завдань, що визначають роботу окремої особи. Менеджмент приймає рішення про рівень компетентності, якому повинен відповідати співробітник, беручи до уваги витрати на такого рівня спеціаліста та ступінь наданої свободи дії. Компетентність і свобода дії зроблять свій внесок у процес контролю.
Регламентация	включає розробку, ухвалення та дотримання внутрішніх нормативних документів як зовнішніх, так і внутрішніх. Ці питання детально розглядаються у роботі у наступних розділах
Контрольна діяльність	процес взаємодії та функціонування окремих елементів системи внутрішнього контролю

Кожен із елементів системи внутрішнього контролю в банках, що представлено в таблиці 1.4, потребує належної регламентації, упровадження і незалежної оцінки.

При цьому, варто підкреслити, що банки можуть впроваджувати внутрішній контроль різними способами, зокрема такими:

- організаційно (шляхом забезпечення розподілу повноважень і відповідальності, регламентації, впровадження, оцінки контрольних процедур і обмежень, ефективного обміну інформацією);
- методологічно (шляхом забезпечення опису системи внутрішнього контролю, визначення періодичності і строків заходів з контролю, фіксування відповідальності працівників);
- технологічно (шляхом забезпечення автоматизації процедур контролю із урахуванням економічної доцільності таких заходів) [24].

Крім того, основними напрямками впровадження внутрішнього контролю виступають:

- досягнення цілей банку (у т. ч. стратегічних і бізнес-цілей);
- забезпечення ефективності діяльності банку, зокрема управління його активами і пасивами та збереження активів;
- забезпечення ефективності системи управління ризиками;
- дотриманням вимог щодо комплаєнс;
- забезпечення достовірності, повноти, об'єктивності і своєчасності ведення бухгалтерського обліку, складання та оприлюднення звітності;
- управління інформаційними потоками та інформаційною безпекою [8].

Таким чином, внутрішній контроль в банках на сьогодні виступає багатоаспектним та складним поняттям, доцільність впровадження якого усвідомлена на законодавчому рівні.

РОЗДІЛ 2

СТАН ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В АТ «ПРИВАТБАНК»

2.1. Дослідження тенденцій діяльності АТ «ПРИВАТБАНК»

Приватбанк – найбільший банк України. Займає лідируючі позиції з усіх фінансових показників у галузі. Складає близько чверті всієї банківської системи країни, будучи системно важливим і найбільшим ощадним спеціалізованим банком, який обслуговує третину вкладів населення.

Головний офіс розташований у м. Дніпро (колишній Дніпропетровськ). Має представництва за межами України. Бренд «ПриватБанк» об'єднує банки: ПриватБанк (Україна), AS PrivatBank (Латвія) та його філії у Португалії та Італії. Є філія на Кіпрі, а також представництва у Пекіні та Алма-Аті [32].

Має платіжний сервіс LiqPay.

18 грудня 2019 року Кабінет Міністрів України підтримав пропозицію Національного банку щодо націоналізації АТ «Приватбанк».

Місія банку – працюючи на засадах тривалого партнерства, допомагати клієнтам знаходити оптимальні рішення для досягнення стабільного фінансового успіху та зростання їхнього добробуту [54].

Роздрібний бізнес залишається одним з ключових драйверів позитивних змін у рамках стратегії активного росту банку. Третій рік поспіль кількість лояльних до банку клієнтів стабільно зростає. За відгуками вкладників, найкращими сторонами банку є надійність, сильні ринкові позиції, динамічний розвиток, оптимальну лінійку депозитних продуктів, умови за якими завжди одні з кращих на ринку.

Фінансові результати говорять самі за себе: за 2020 рік портфель довгострокових депозитів приватних клієнтів АТ «Приватбанк» збільшився більш ніж у 2,3 рази й за результатами минулого року склав 5 087 390 тис. грн. Основна мета банку – зробити спілкування клієнтів з банком максимально простим і зручним для них. Тому банк активно розвивається технологічно,

інвестує в розробку нових та модернізацію існуючих дистанційних сервісів, є лідером банківського сектору зі співпраці з фінтех-компаніями щодо запровадження сучасних ІТ-рішень [54].

Позитивна динаміка прибутку, ключових статей доходів та впевнені дії акціонера й топ-менеджменту АТ «Приватбанк», направлені на придбання якісних банківських активів, дозволили йому покращити свої позиції й закріпитися в ТОП-3 загального рейтингу банківських депозитів [1].

Деталізована оцінка фінансового стану банку починається з аналізу фінансової звітності, що дає можливість оцінити наявність, розміщення й джерела формування активів.

Вихідні дані, отримані з офіційного сайту банку [32].

Аналізуючи динаміку фінансових результатів АТ КБ «Приватбанк» проведемо аналіз основних економіко-фінансових показників в динаміці за 2018-2020 рр. Активи ПАТ КБ «ПриватБанк» у 2018-2020 рр. наведені в табл.2.1.

Таблиця 2.1

Активи ПАТ КБ «ПриватБанк» у 2018-2020 рр. (станом на початок року) (млн. грн)*

Показник	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення, 2020 р. від		Відносне відхилення (%) 2020 від	
				2018	2019	2018	2019
Грошові кошти та їх еквіваленти	25296	27360	45894	20598	18534	181,42	167,74
Кредити юридичних осіб	7431	13899	14805	7374	906	199,23	106,51
Кредити фізичних осіб	769	63434	68253	67484	4819	8875,55	107,59
Активи	253675	278120	309659	55984	31539	122,07	11,34

**Джерело: розраховано особисто за даними звітності*

Для більш наочного усвідомлення динаміки активів досліджуваного банку доцільно навести графічну інтерпретацію окреслених тенденцій, що представлено на рисунку 2.3.

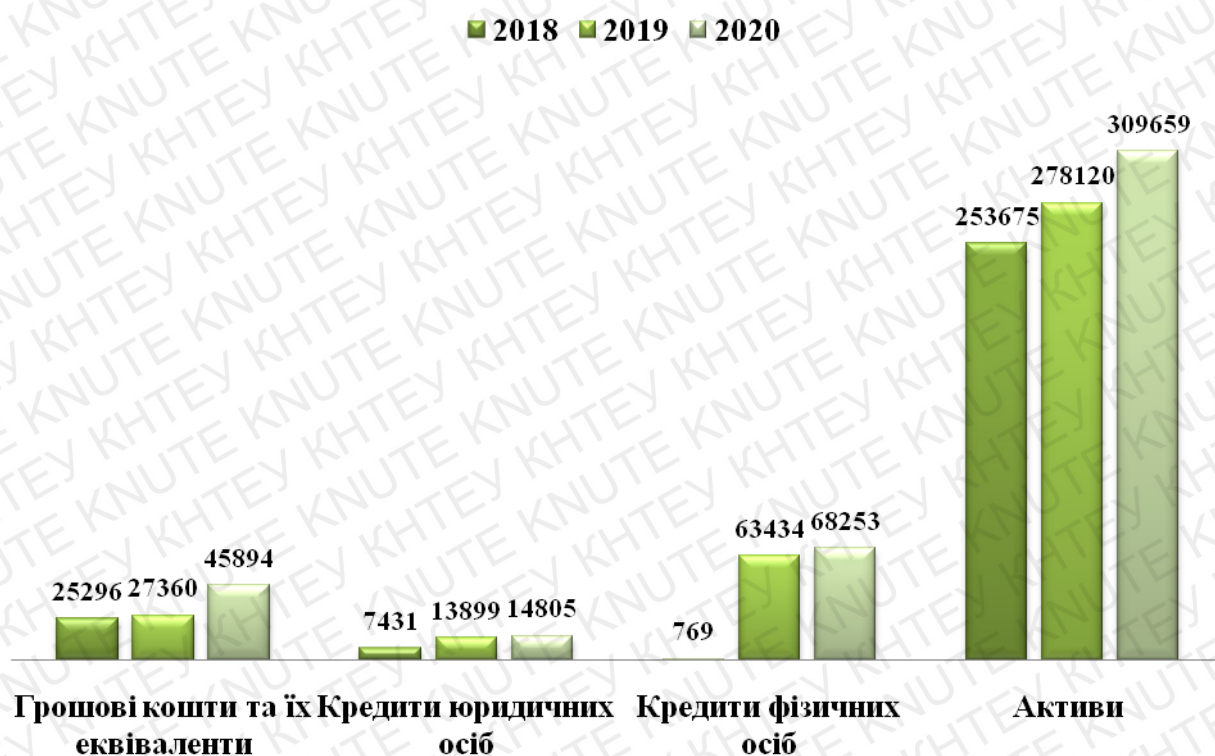

Рис. 2.1. Динаміка активів ПАТ КБ «ПриватБанк» у 2018-2020 рр.
(млн. грн)

Джерело: побудовано особисто

Аналізуючи грошові кошти та їх еквіваленти за 2018-2020 рр. слід вказати, що їх величина збільшилась на 18534 млн. грн, що у відносному вираженні складає +67,74%.

Величина кредитів юридичних осіб збільшилась за аналізований період на +6,51%, або на 906 млн грн.

Кредити фізичних осіб збільшились на 4819 млн грн, що у відносному вираженні складає +7,59.

Активи АТ КБ «ПриватБанк» збільшилися на 31539 млн. грн, що у відносному вираженні складає +11,34%. Загалом ситуація склалась позитивна, активи банку зростають, що свідчить про ефективну діяльність.

Пасиви АТ КБ «Приват Банк» у 2018-2020 рр. наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Пасиви АТ КБ «Приват Банк» у 2018-2020 рр. (станом на початок року) (млн. грн.)*

Показник	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення, 2020 р. від		Відносне відхилення (%) 2020 від	
				2018	2019	2018	2019
Кошти банків	4516	10013	7916	3405	-2092	175,39	79,10
Депозити юридичних осіб	41116	48149	50285	9169	2136	122,30	104,43
Депозити фізичних осіб	171011	182670	189994	18983	7324	111,10	104,00
Капітал	23619	31574	54626	31007	23052	231,27	173,00

* Джерело: розраховано особисто за даними звітності банку

Для більш наочного усвідомлення динаміки пасивів досліджуваного банку доцільно навести графічну інтерпретацію окреслених тенденцій, що представлено на рисунку 2.4.

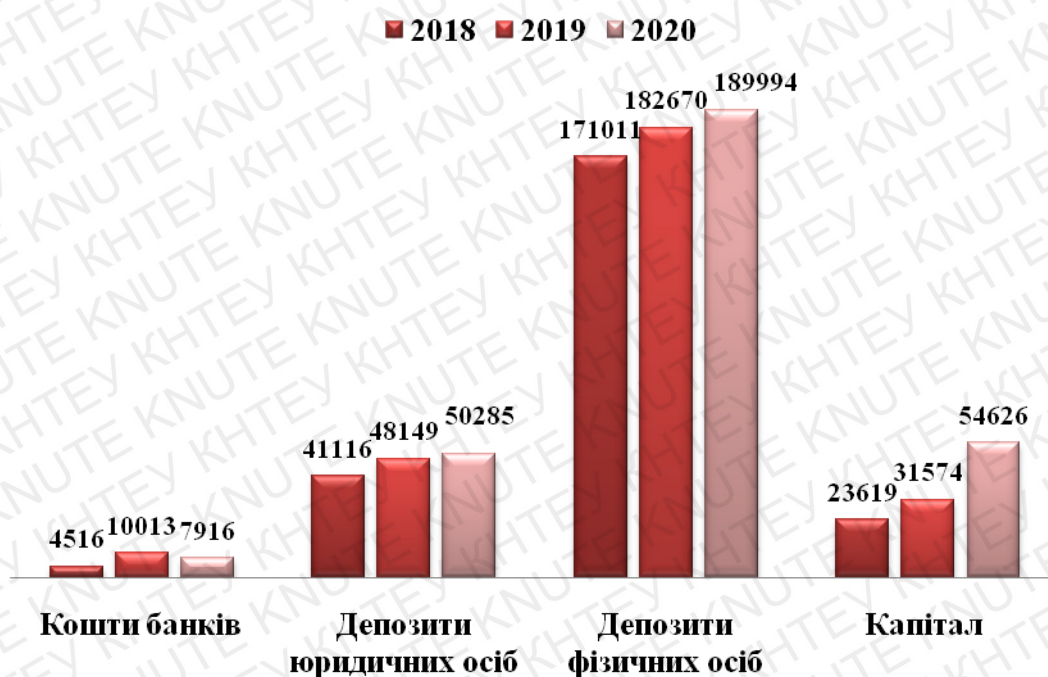

Рис. 2.2. Динаміка пасивів ПАТ КБ «ПриватБанк» у 2018-2020 рр.

(млн. грн..)

Джерело: побудовано особисто

Аналізуючи кошти банків у 2018-2020 рр. слід вказати, що їх величина збільшилась на 3405 млн грн, порівнюючи 2020 р. та 2018 р., та зменшилась порівнюючи 2020 р. та 2019 р. на 2092 млн грн, що у відносному вираженні складає -20,9%.

Величина депозитів юридичних осіб збільшилась за аналізований період на +22,3 %, або на 2136 млн грн. Депозити фізичних осіб збільшились за аналізований період на 18983 млн грн, що у відносному вираженні складає +11,1. Капітал АТ КБ «ПриватБанк» збільшився на 31,007 млн грн, що у відносному вираженні складає +131,27%.

Загалом ситуація склалась економічно виправдана, депозити збільшуються, і відповідно капітал банку теж збільшується [23].

Фінансові показники діяльності АТ КБ «ПриватБанк» у 2019-2020 рр. наведені в табл. 2.2.

Фінансові показники діяльності АТ КБ «ПриватБанк» у 2018- 2020

рр. (станом на початок року) (млн. грн)*

Показник	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення, 2020 р. від		Відносне відхилення (%) 2020 від	
				2018	2019	2018	2019
Процентні доходи	24485	30754	33841	9356	3087	138,21	110,03
Процентні витрати	18374	13996	14162	- 4212	166	77,07	101,18
Чистий процентний дохід	6111	16758	19679	13568	2921	322,02	117,43
Комісійні доходи	13211	19590	24575	11364	4985	186,01	125,44
Комісійні витрати	3017	4402	6386	3369	1984	211,66	145,07
Чистий прибуток\збиток	397	12846	32670	32273	19824	8229,21	254,32

* Джерело: розраховано особисто за даними звітності

Аналізуючи процентні доходи у 2018-2020 рр. слід вказати, що їх величина збільшилась на 9356 млнгрн, при порівнянні 2020 р. та 2018 р., та збільшилась на 3087 млнгрн, що у відносному вираженні складає +38,21% та +10,03% відповідно. Величина процентних витрат збільшилась за аналізований період на +1,18 %, або на 166 млн.грн. Чистий процентний дохід збільшився за аналізований період на 2921 млнгрн, що у відносному вираженні складає +17,43%. Комісійні доходи АТ КБ «ПриватБанк» збільшились на 4985 млнгрн, що у відносному вираженні складає +25,44%. Комісійні витрати теж збільшились, і порівнюючи 2020 та 2018 рр. збільшення склало 45,07 %. Дуже важливим показником, що характеризує ефективність діяльності банку є чистий прибуток, зокрема, дана величина в досліджуваного банку зросла з 397 млнгрн у 2018 р. до 12846 млн грн. у 2019 р. і до 32670 млн грн. у 2020 р. Загалом банк

працює ефективно та приносить неабиякі прибутки для держави. Для детального розгляду фінансового стану АТ КБ «ПриватБанк» проаналізуємо основні індикатори його фінансового стану (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Основні індикатори фінансового стану банку*

Показник	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення, 2020 р. від		Відносне відхилення (%) від 2020 р. від	
				2018	2019	2018	2019
Коефіцієнт надійності	0,102	0,128	0,19	0,088	0,062	186,27	148,43
Коефіцієнт автономії	0,093	0,113	0,168	0,075	0,055	180,64	148,67
Мультиплікатор власного капіталу	1,231	1,349	1,38	0,149	0,031	112,11	102,29
Коефіцієнт фінансового левериджу	9,4	7,83	5,6	-3,8	-2,23	59,57	71,51
Рентабельність власних коштів	0,02	0,47	0,71	0,69	0,24	3550	151,06
Рентабельність активів	0,002	0,02	0,01	0,008	-0,01	500	50
Рентабельність залучених коштів	0,002	0,014	0,115	0,113	0,10	5750	821,42

*Джерело: розраховано особисто за даними звітності

Для більш наочного усвідомлення значень розрахованих індикаторів по відношенню до нормативного значення досліджуваного банку доцільно навести графічну інтерпретацію окреслених тенденцій, що представлено на рисунку 2.5.

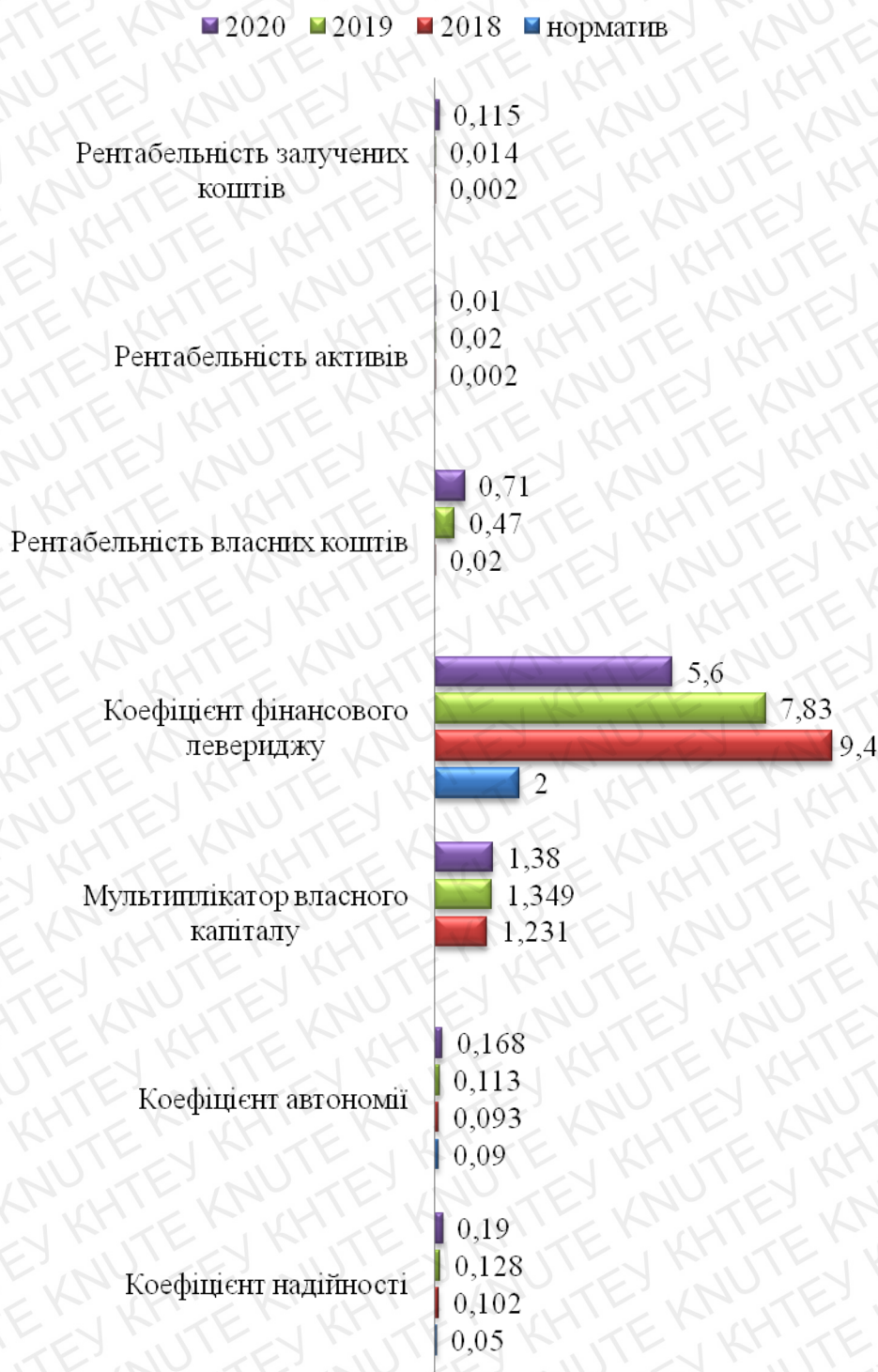

Рис. 2.3. Динаміка індикаторів фінансового стану

Джерело: побудовано особисто

Аналізуючи коефіцієнт надійності слід зазначити, що нормативне значення даного показника складає більше 0,05, у проведених дослідженнях його величина складала у 2018 р. - 0,102, у 2019 р. – 0,128, у 2020 - 0,19, тобто даний показник відповідав вимогам нормативного. Це означає, що АТ КБ

«ПриватБанк» має достатню кількість капіталу, що зміцнює його надійність.

Коефіцієнт автономії дозволяє сформулювати припущення щодо частини активів банку, які банк може профінансувати в разі потреби, за рахунок власних коштів. Його нормативне значення має складати більше 0,09. В проведених дослідженнях видно, що даний показник у 2018 складав 0,093, у 2019 р. – 0,113, у 2020 р. – 0,168, тобто за даний період даний показник мав позитивні значення, які відповідають нормативному і мають позитивну динаміку.

Мультиплікатор власного капіталу показує ступінь покриття активів капіталом банку. В досліджуваному періоді АТ КБ «ПриватБанк» даний показник зростав від 1,231 у 2018 р. до 1,38 у 2020 р., що свідчить про ефективне управління капіталом банку. Коефіцієнт фінансового левериджу дозволяє зробити висновки щодо того, скільки позикових фінансових ресурсів використовується для фінансування активів банку разом з власними фінансовими ресурсами. Нормативне значення даного показника 1-2. За аналізований період даний показник зменшився від 9,4 у 2018 р. до 5,6 у 2020 р., це свідчить про зменшення позикових фінансових ресурсів для фінансування активів банку, що є позитивним фактором для банку.

Рентабельність власних коштів зростала щорічно в АТ КБ «ПриватБанк» з 0,02 до 0,71, що свідчить про ефективність використання фінансових ресурсів банку. Рентабельність активів мала не стійку тенденцію, адже максимальне значення її 0,02 було у 2019 р, і відбулось зменшення до 0,01 у 2020 р. Даний показує ефективність використання активів банку для генерації прибутковості. Рентабельність залучених коштів зростала щорічно, і у 2020 р. складала 0,115, що на 0,113 більше, ніж у 2018 р. та на 0,1 більше ніж у 2019 р. Дане зростання свідчить про ефективне використання залучених коштів, що сприяє прибутковості банку.

Проведений фінансово-економічний аналіз АТ КБ «ПриватБанк», надає можливість стверджувати, що у 2018-2020 рр. банк працював ефективно і прибутково щорічно покращуючи результати своєї діяльності. Загальна кількість клієнтів збільшилась, відповідно збільшилась величина депозитів,

кредитів та фінансові результати банку теж неабияк збільшились.

Таким чином, АТ КБ «ПриватБанк» – найбільший за розмірами активів український банк та четвертий за показником фінансового «здоров'я». Станом на 01.01.2021 року обсяг активів банку склав 386,8 млрд грн, що на 23,2% більше, ніж минулого року. У 2020 банк скоротив прибуток на 22,4% проти 2019 року – до 25,3 млрд грн.

За підсумками 2020 року, банк перерахує 80% чистого прибутку в розмірі 19,4 млрд грн на виплату дивідендів до держбюджету. Входить до переліку системно важливих банків. У 2020 році «Приват» долучився до системи BankID.

Раніше банк входив у фінансово-промислову групу «Приват» українських олігархів Ігоря Коломойського та Геннадія Боголюбова. Наприкінці 2016 року банк визнали неплатоспроможним, після чого держава в особі Міністерства фінансів стала власником 100% акцій установи. Основною причиною націоналізації «ПриватБанку» назвали стан його активів.

У квітні 2021 року Антимонопольний комітет (АМКУ) порушив справу проти «ПриватБанку» за ознаками зловживання монопольним становищем на ринку послуг еквайрингу. За даними АМКУ, банк встановлював завищені комісії за операціями, незалежно від витрат на інтерчендж.

2.2. Аналіз стану внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк»

Банк створив комплексну та адекватну систему внутрішнього контролю, що має враховувати специфіку роботи Банку, встановлені Національним банком України вимоги щодо системи внутрішнього контролю [39].

У банку створена і ефективно функціонує система внутрішнього контролю, яка враховує вимоги наглядових та контролюючих органів України, підходів ПАТ «Приватбанк», органів управління Банком, рекомендації

Базельського комітету з банківського нагляду в частині організації внутрішнього контролю.

Система внутрішнього контролю в Банку будується з урахуванням загальноприйнятих міжнародних підходів, включаючи формування контрольного середовища, заходи з управління ризиками та можливостями, заходів щодо виконання контрольних процедур, інформаційні системи і комунікація, заходи з моніторингу і незалежної перевірки.

Внутрішній контроль здійснюється Наглядовою радою [53], Правлінням Банку, Ревізійної комісією Банку, Аудиторським комітетом, колегіальними робочими органами Банку, підрозділами, функціональними службами та працівниками Банку усіх рівнів, включаючи Департамент внутрішнього аудиту, Управління комплаєнс-контролю і посадових осіб, відповідальних за здійснення внутрішнього контролю та управління ризиками в Банку, практику і процедури, що забезпечують недопущення залучення Банку у фінансові операції, що мають незаконний характер.

Стратегію Банку щодо організації та здійснення внутрішнього контролю визначає Політика в області внутрішнього контролю ПАТ «Приватбанк», яка затверджується Наглядовою радою Банку [54].

Основні цілі, завдання та вимоги до організації системи внутрішнього контролю в Банку, принципи, види та способи здійснення внутрішнього контролю, а також порядок здійснення внутрішнього моніторингу системи внутрішнього контролю визначено у Положенні про організацію системи внутрішнього контролю ПАТ «Приватбанк», яка затверджується Правлінням Банку.

Банк здійснює внутрішній моніторинг системи внутрішнього контролю на постійній основі шляхом спостереження за функціонуванням системи внутрішнього контролю на всіх рівнях управління.

Організаційна структура СВК, що генеруються нею інформаційні потоки, розподіл областей відповідальності і повноважень посадових осіб, порядок їх здійснення, порядок взаємодії між підрозділами і працівниками Банку,

підпорядкованість і підзвітність посадових осіб та підрозділів, що здійснюють внутрішній контроль, порядок інформаційного забезпечення посадових осіб і підрозділів, відповідальних за внутрішній контроль, порядок прийняття рішень організуються таким чином, щоб виключити конфлікт інтересів, в тому числі між підрозділами (посадовими особами), що здійснюють внутрішній контроль, та підрозділами (посадовими особами), які піддаються внутрішньому контролю.

Система внутрішнього контролю є невід'ємною частиною діяльності Банку та забезпечує належний рівень фінансової надійності та інформаційної безпеки, відповідає характеру і обсягам здійснюваних банківських та інших операцій (угод) та іншої діяльності.

Банк здійснює такі види внутрішнього контролю: попередній, поточний і наступний.

Система внутрішнього контролю ПАТ «Приватбанк» організована за наступними напрямками [32]:

- контролювання досягнення поставлених стратегічних цілей;
- контролювання забезпечення ефективності та результативності фінансової та господарської діяльності банку при здійсненні банківських та інших операцій (угод);
- контролювання ефективності управління активами і пасивами;
- контролювання збереження активів та вкладень банку;
- контролювання достовірності, повноти, об'єктивності та своєчасності ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової, бухгалтерської, пруденціальної та іншої звітності (для зовнішніх і внутрішніх користувачів);
- контролювання розподілу повноважень і відповідальності;
- контролювання дотримання банком та його працівниками вимог законодавства України;

внутрішній контроль за організацією роботи щодо запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування терористичної діяльності;

контролювання ефективності функціонування системи управління ризиками;

контролювання діяльності інформаційних систем, управління інформаційними потоками (отриманням і передачею інформації), забезпечення інформаційної безпеки;

контролювання роботи зі зверненнями громадян та юридичних осіб; контролювання дотримання законодавства України про банківську, комерційної та іншої захищеної законом таємниці та вимог Національного банку України до розкриття інформації;

контролювання виключення конфлікту інтересів у діяльності банку.

Важливим елементом ефективного функціонування системи внутрішнього контролю банку є Департамент внутрішнього аудиту, створений з метою здійснення перевірки діяльності Банку, включаючи систему внутрішнього контролю і систему управління ризиками, оцінку ефективності організації бізнес-процесів [18].

Цілі, принципи, завдання та функції Департаменту внутрішнього аудиту визначаються Наглядовою радою Банку.

Департамент внутрішнього аудиту інформує Правління та Наглядова рада Банку про виявлені проблеми, реалізованих або потенційні ризики, порушення у діяльності банку та погрози його інтересам, включаючи випадки, коли органи управління і керівництво Банку прийняли на себе ризик, що є неприйнятним для банку, або вжиті заходи контролю неадекватні рівню ризику.

У банку призначається посадова особа, відповідальна за внутрішній контроль, яка координує (контролює) діяльність підрозділів, функціональних служб і посадових осіб банку щодо здійснення ними внутрішнього контролю, організовує розробку локальних нормативних правових актів, що регламентують політику, методиками, процедури СВК у банку, забезпечує

складання управлінської звітності про стан СВК в банку представляє управлінську звітність на розгляд Наглядовій раді, Аудиторського комітету, Правлінню Банку.

Таким чином, подальший розвиток внутрішнього контролю в банку ведеться в напрямку підвищення швидкості прийняття рішень і реагування на зовнішню інформацію та розвиток ефективних способів поширення інформації, поліпшення інформаційно-аналітичного забезпечення процесу прийняття рішень.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В БАНКУ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ

3.1. Розробка моделі внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» та її апробація

Метою внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» є встановлення законності, доцільності операцій, пов'язаних з обліком операцій та правильності відображення їх в обліку.

В якості методичних прийомів внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» застосовуються такі загальноприйняті прийоми, як інвентаризація, контрольні заміри, контрольні підрахунки, арифметичний перерахунок, дослідження документів, спостереження, анкетування, опитування, нормативно-правове регулювання, систематизація і групування результатів аналізу та внутрішнього контролю[7].

Завдання полягає в тому, щоб виявити та попередити появу порушень та надати незалежну думку щодо достовірності даних.

Організація внутрішнього контролю в банку – це сукупність заходів, що здійснюються уповноваженим суб'єктом внутрішнього контролю з метою виконання поставлених завдань та досягнення визначеної керівництвом мети.

Із даного визначення поняття організації внутрішнього контролю можна побачити, що під організаційними засадами в цьому сенсі доцільно розуміти підґрунтя (сукупність заходів), спрямованих на належне функціонування елементів системи внутрішнього контролю, завдяки чому система взагалі набуває бажаних характеристик.

Отже, в основі організації внутрішнього контролю полягають суб'єкти, об'єкти, види, форми, методи, принципи, техніка, технологія внутрішнього

контролю тощо.

Графічне зображення загальної побудови організації внутрішнього контролю банківської установи наведена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Загальна побудова організації внутрішнього контролю в банку (авторське бачення)

Отже, організація внутрішнього контролю являє собою сукупність елементів, взаємопов'язаних і взаємозалежних, робота яких спрямована на досягнення загальної мети внутрішнього контролю.

Основою організації внутрішнього контролю є визначення його функцій та ролі в загальній системі управління банком. Раціональна організація контролю можлива лише тоді, коли він розглядається як самостійна функція управління, тобто як система спостереження та перевірки процесу функціонування й фактичного стану об'єкта, що управляється.

Методика внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» включає чотири стадії: 1. Організаційна стадія (вивчення діяльності, його засновницьких документів, організації стану бухгалтерського обліку, звітності та внутрішнього контролю); 2. Підготовча стадія (складання загального плану та програми внутрішнього контролю); 3. Методична стадія вивчення об'єкта (застосування тестів системи контролю; застосування аналітичних процедур); 4. Результативна стадія (підготовка та надання висновків щодо внутрішнього контролю) [22]. Схема першого етапу представлена на рисунку 3.2.

Рис. 3.2. Схема планування та проведення внутрішнього контролю АТ «Приватбанк»

На першій, організаційній етапі відбувається вивчення документів АТ «Приватбанк», стану організації обліку), звітності та ефективність функціонування системи внутрішнього контролю.

Другою стадією є підготовча, на цій стадії формується план та програма, а також складається алгоритм проведення внутрішнього контролю АТ «Приватбанк».

Загалом третя стадія вивчення складається з восьми етапів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Етапи внутрішнього контролю АТ «Приватбанк»

Номер етапу	Назва етапу
1 етап	Знайомство із діючою системою обліку
2 етап	Вивчення стану розрахунків
3 етап	Проведення інвентаризації заборгованості
4 етап	Документальна перевірка наявності заборгованості
5 етап	Перевірка доцільності заборгованості
6 етап	Перевірка використання коштів
7 етап	Перевірка правильності ведення обліку
8 етап	Узагальнення результатів внутрішнього контролю

При цьому на кожному з етапів застосовується метод вибіркової перевірки. На першому етапі відбувається знайомство із діючою системою обліку в АТ «Приватбанк».

Під час здійснення внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк» доцільно використовувати такі показники:

П1: показник формального оформлення документів;

П2: показник дотримання нормативних документів, які регламентують зміст облікової політики банку;

П3: показник розкриття питання кредиторської заборгованості;

П4: показник розкриття депозитної політики;

П5: показник розкриття критеріїв відмінності сумнівної заборгованості від безнадійної;

П6: показник розкриття критеріїв визнання активів та зобов'язань, у т.ч. порядку їхньої оцінки;

П7: показник розкриття класифікації заборгованості;

П8: показник розкриття порядку організації та ведення первинного, аналітичного, синтетичного обліку;

П9: показник розкриття порядку обліку всіх видів заборгованості;

П10: показник розкриття порядку коригування фінансової звітності стосовно помилок та змін в обліку;

П11: показник розкриття порядку організації внутрішнього контролю, зокрема, план заходів з проведення інвентаризації;

П12: показник повноти відображення аспектів регулювання діяльності банківської установи.

Окреслені показники пропонується визначати за допомогою тестування (табл..3.2)

Таблиця 3.2

**Запропонована структура тесту внутрішнього контролю в АТ
«Приватбанк»**

№	Критерій оцінки	Бал (від 1 до 5)
1	Чи є назва, номер, дата реєстрації кожного окремого документу	5
2	Чи визначено перелік нормативних документів, які регламентують діяльність банку	1
3	Чи розкрито питання кредиторської заборгованості	1
4	Чи розкрито порядок депозитної політики	1
5	Чи визначено відмінності сумнівної кредиторської заборгованості від безнадійної	4
6	Чи розкрито критерії визнання активів та зобов'язань, у т.ч. порядку	5

	їхньої оцінки	
7	Чи розкрито класифікацію заборгованості	5
8	Чи розкрито порядок організації та ведення первинного, аналітичного, синтетичного обліку	3
9	Чи розкрито порядок обліку всіх видів заборгованості	1
10	Чи розкрито порядок коригування фінансової звітності стосовно помилок та змін в обліку	1
11	Чи розкрито порядок організації внутрішнього контролю, зокрема, план заходів з проведення інвентаризації	1
12	Чи можна вважати інформацію щодо регулювання діяльності банківської установи повною та вичерпною	2
Кінцева оцінка (кількість відповідей «так»)		30

В кінцевому підрахунок визначається кількість балів на питання анкети.

максимальна кількість балів по всім анкетам може дорівнювати 60.

З метою визначення інтервалів оцінки результатів аналізу та керуючись максимально можливим значенням показника – 60, можна побудувати шкалу результатів внутрішнього контролю, яка має чотири інтервали (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Шкала результатів внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк»

Інтервал	Рівень якості
[0-9]	Дуже низький
[10-29]	Низький
[30-49]	Достатній
[50-60]	Високий

Як видно з таблиці 3.3, існує чотири інтервали для оцінки та підрахувавши загальну кількість балів по запропонованим 12 показникам, існує можливість визначення загального рівня.

Кожен з таких показників може знаходитись у межах від 0 до 5. При

цьому можна вважати, що якщо кожен показник знаходиться від інтервалу від 0 до 29, то показник знаходиться в критичному стані; якщо від 30 до 49 – в середньому, якщо дорівнює 50-60 - в належному. Таким чином, аналіз результатів внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» має рівень на межі низького та достатнього. У відповідності із даною градацією можна надати рекомендації до удосконалення діяльності, які представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Рекомендації до удосконалення діяльності АТ «Приватбанк» за результатами внутрішнього контролю

Показник	Інтервал значення	Рекомендація
П1: показник формального оформлення документів	0-29	Встановити причину невідповідності, провести бесіду із відповідальними особами
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків
	50-60	Показник має бажане значення
П2: показник дотримання нормативних документів, які регламентують зміст облікової політики банку	0-29	Переглянути окреслене питання
	30-49	Провести моніторинг компетенції працівників щодо знання ними норм законодавства
	50-60	Показник має бажане значення
П3: показник розкриття питання кредиторської заборгованості	0-29	Приділити щільну увагу питанню
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків
	50-60	Показник має бажане значення
П4: показник розкриття депозитної політики	0-29	Приділити щільну увагу питанню окресленням критерієм визнання сумнівною
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків
	50-60	Показник має бажане значення
П5: показник розкриття критеріїв відмінності сумнівної заборгованості від безнадійної	0-29	Доповнити інформацію критеріями відмінності безнадійної заборгованості від сумнівної
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків негайно
	50-60	Показник має бажане значення

П6: показник розкриття критеріїв визнання активів та зобов'язань, у т.ч. порядку їхньої оцінки	0-29	Приділити щільну увагу питанню
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків негайно
	50-60	Показник має бажане значення
П7: показник розкриття класифікації заборгованості	0-29	Приділити щільну увагу питанню
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків
	50-60	Показник має бажане значення
П8: показник розкриття порядку організації та ведення первинного, аналітичного, синтетичного обліку	0-29	Висвітлити порядок організації та ведення первинного, аналітичного, синтетичного обліку
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків негайно
	50-60	Показник має бажане значення
П9: показник розкриття порядку обліку всіх видів заборгованості	0-29	Приділити щільну увагу питанню
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків негайно
	50-60	Показник має бажане значення
П10: показник розкриття порядку коригування фінансової звітності стосовно помилок та змін в обліку	0-29	Забезпечити доповнення
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків негайно
	50-60	Показник має бажане значення
П11: показник розкриття порядку організації внутрішнього контролю, зокрема, план заходів з проведення інвентаризації	0-29	Приділити щільну увагу питанню
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків негайно
	50-60	Показник має бажане значення
П12: показник повноти відображення аспектів регулювання діяльності банківської установи	0-29	Встановити причину невідповідності, провести бесіду із особами
	30-49	Забезпечити підтримку процесу усунення недоліків негайно
	50-60	Показник має бажане значення

Окреслені рекомендації здатні забезпечити удосконалення діяльності АТ

«Приватбанк» (рис. 3.3.)

Рис. 3.3. Модель здійснення внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк» (розроблено та запропоновано автором)

Таким чином, запропонований підхід безперечно сприятиме удосконаленню стану та структури розрахунків, обліку та результатів фінансової діяльності АТ «Приватбанк» шляхом коригування змістовності кожного окремого показника.

3.2. Вдосконалення організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення системи внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк»

Ризики займають важливе місце у внутрішньому контролі. Таке зауваження ґрунтується перш за все на тому, що внутрішній контроль це, перш за все, діяльність уповноважених на його здійснення осіб, а ризик виступає невід'ємним атрибутом будь якої діяльності [5, 6, 8, 9, 11].

Останнім часом все більшого розповсюдження в економічній науці отримало застосування ризик орієнтованого підходу до певних впроваджень, тобто підходу, в основі якого знаходиться саме оцінка можливих ризиків. На думку автора, при здійсненні внутрішнього контролю також необхідно здійснювати оцінку ризиків, а отже базуватись процедура здійснення внутрішнього контролю повинна саме на ризик орієнтованому підході.

На думку автора, ризик внутрішнього контролю вимірюється саме обсягом порушень тобто пов'язаний саме із або збільшенням такого обсягу, або не зменшенням такого обсягу після впровадження внутрішнього контролю тобто недосягненням очікуваного ефекту від організації служби внутрішнього контролю.

При цьому необхідно проаналізувати причини ризику внутрішнього контролю у відношенні:

- відсутності проміжних етапів обробки даних, які не дозволяють своєчасно виявити помилки;

- відсутності розподілу функцій обробки інформації і контролю;

- вірогідність здійснення помилок під впливом людського чинника;

- можливості несанкціонованого доступу до інформації і її зміни без очевидних доказів;

- зниження вірогідності виявлення помилок із-за малої міри участі в процесі обробки інформації співробітників економічного суб'єкта;

Саме перелічене може бути причинами неефективності роботи відділу внутрішнього контролю і як наслідок, виникненню правопорушень.

Окремої уваги потребує питання обчислення ризику. Так, основна концепція оцінок ризику полягає у тому, щоб ідентифікувати ризики кількісно або щонайменше в порівняльному вигляді (якісно) по відношенню до будь-яких інших ризиків. Вони можуть бути комплексними і можуть включати різні ризики, щоб визначити їх сумарне значення.

Ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій стосовно природних явищ, соціальних подій, технічних об'єктів і технологій оцінюють на основі статистичних даних або теоретичних досліджень. При користуванні статистичними даними величину ризику визначають за формулою:

$$R=(N_o / N) \times D , \quad (3.1)$$

де R - ризик; -

N – число надзвичайних подій в рік;

N_o - загальне число подій в рік;

D – допустима величина ризику.

В даному випадку в якості ризику виступає ризик внутрішнього контролю, в якості загального числа подій – обсяг доходів банку, в якості числа надзвичайних подій - обсяг виявлених правопорушень, а допустима величина ризику береться для кожної окремої банківської установи індивідуально. Отже, величина ризику внутрішнього контролю прийме вигляд (3.2):

$$R_{вк} = (O_p / O_f) \times D_r , \quad (3.2)$$

де R_{вк} – ризик внутрішнього контролю;

O_p – обсяг виявлених фінансових порушень у банку, тис. грн;

O_f – обсяг доходів банку, тис. грн;

D_r – допустима величина ризику, %.

Саме з урахуванням зазначеного можна навести процедуру здійснення внутрішнього контролю на основі ризик орієнтованого підходу (рис. 3.4.).

Рис. 3. 4. Процедура здійснення внутрішнього контролю в банку на основі ризик-орієнтованого підходу

Запропонована процедура дозволяє вцілому керувати ризиком внутрішнього контролю завдяки прогнозуванню факторів, які впливають на його виникнення.

В той же час, окреслена на рис. 3. 4. процедура сприяє не тільки якісному здійсненню внутрішнього контролю в банку, але й забезпечує розвиток досвіду застосування методів оцінки ризиків при здійсненні контрольних заходів.

Крім того вагомим досягненням в окресленні можливостей запропонованої процедури можна вважати можливість її застосування з метою оптимізації фінансових потоків банківської установ.

Задля діагностики ефективності роботи відділу внутрішнього контролю щодо незалежного моніторингу системи внутрішнього контролю другою лінією захисту та оцінкою ефективності, комплексності та адекватності системи внутрішнього контролю третьою лінією захисту пропонується Тест результативності роботи відділу внутрішнього контролю (табл. 3.5)

Таблиця 3.5

Тест результативності роботи відділу внутрішнього контролю АТ «Приватбанк» щодо незалежного моніторингу системи внутрішнього контролю другою лінією захисту та оцінкою ефективності, комплексності та адекватності системи внутрішнього контролю третьою лінією захисту (розробка автора)

Питання тесту	Відповідальна особа відділу	Так	Ні	Бажана відповідь / небажана відповідь	Заходи корегування у разі небажаної відповіді
1	2	3	4	5	6
Чи вистачає робо-чого часу працівників для виконання обов'язків				Вистачає / не вистачає	Проаналізувати можливості впровадження додаткового працівника у склад відділу
Чи не існує вільний часу у працівників під час роботи у відділі				Не існує / існує	Звільнити працівника, а його повноваження розподілити між працівниками, які залишились працювати у відділі
Чи достатня кіль-кість порушень та помилок облікового персоналу виявлена на протязі місяця роботи відділу				Достатня / не достатня	Переглянути компетентність та працездатність працівників відділу

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4	5	6
Чи не обтяжений документообіг банку після впровадження внутрішнього контролю				Не обтяжений / обтяжений	Переглянути схему документообігу та за можливістю спростити форми документів та усунути зайві форми звітування
Чи задоволені контрагенти банку співпрацю із відділом				Задоволені / не задоволені	Скорегувати документування роботи відділу та повноваження посадових осіб у відповідності із результатами опитування незадоволених контрагентів
Чи задовольняють форми внутрішніх документів відділу керівника та працівників відділу внутрішнього контролю				Задовольняють/не задовольняють	Опитати незадоволених посадових осіб на предмет причин незадоволеності та у відповідності із результатами опитування скорегувати форми
Чи не потребують корегування нормативні документи, що регулюють роботу відділу				Задовольняють/не задовольняють	Опитати незадоволених посадових осіб на предмет причин незадоволеності та у відповідності із результатами опитування скорегувати зміст нормативних актів

Таким чином, даний тест пропонується проводити наприкінці місяця після удосконалення роботи відділу внутрішнього контролю. Зазначення в структурі тесту відповідальної особи відділу дозволить підтвердити компетентність кожної окремої посадової особи [14, 18]. При цьому під нормуючим індикатором мається на увазі показник норми, припустивши через який відповідь на питання тесту ми отримаємо не тільки відхилення, а й заходи, які треба вжити з метою досягнення бажаного результату.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

виокремлено підходи до визначення сутності внутрішнього контролю: внутрішній контроль в банках як процес управління ризиками; внутрішній контроль в банках як форма зворотного зв'язку в банку; внутрішній контроль в банках як сукупність процедур, спрямованих на досягнення поставлених цілей;

уточнено поняття внутрішнього контролю в банках як сукупність процедур, спрямованих на забезпечення ефективності та результативності здійснення операцій банку, ефективності управління активами і пасивами, ризиками, забезпечення повноти, своєчасності та достовірності ведення бухгалтерського обліку та складання і надання звітності, запобігання шахрайству, комплаєнс, що в остаточному сприятиме досягненню мети, яка поставлена у стратегічних та інших планах банку. Запропоноване визначення відрізняється від існуючих повнотою та врахуванням змісту, завдань і мети;

запропоновано під системою внутрішнього контролю в банках розуміти окрему складову системи управління, що являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, спрямованих на досягнення загальних цілей банку;

фінансово-економічний аналіз АТ КБ «ПриватБанк» надав можливість стверджувати, що у 2018-2020 рр. банк працював ефективно і прибутково щорічно покращуючи результати своєї діяльності. Загальна кількість клієнтів збільшилась, відповідно збільшилась величина депозитів, кредитів та фінансові результати банку теж неабияк збільшились;

станом на 01.01.2021 року обсяг активів банку склав 386,8 млрдгрн, що на 23,2% більше, ніж минулого року. У 2020 банк скоротив прибуток на 22,4% проти 2019 року – до 25,3 млрдгрн;

у банку створена і ефективно функціонує система внутрішнього контролю, яка враховує вимоги наглядових та контролюючих органів України, підходів ПАТ «Приватбанк», органів управління Банком, рекомендації

Базельського комітету з банківського нагляду в частині організації внутрішнього контролю. Проте побудова система не враховує новітні вимоги, задекларовані в нормативно-правових актах;

розроблена модель здійснення внутрішнього контролю в АТ «Приватбанк», що базується на врахуванні дванадцяти показників оцінки діяльності банку та шкали їх оцінки, яка сприятиме удосконаленню стану та структури розрахунків, обліку та результатів фінансової діяльності АТ «Приватбанк» шляхом коригування змістовності кожного окремого показника;

запропонована процедура здійснення внутрішнього контролю в банку на основі ризик-орієнтованого підходу, що дозволяє вцілому керувати ризиком внутрішнього контролю завдяки прогнозуванню факторів, які впливають на його виникнення;

зادля діагностики ефективності роботи відділу внутрішнього контролю щодо незалежного моніторингу системи внутрішнього контролю другою лінією захисту та оцінкою ефективності, комплексності та адекватності системи внутрішнього контролю третьою лінією захисту запропоновано тест результативності роботи відділу внутрішнього контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамець А. В., Аверкина М.Ф. Оцінювання фінансового стану комерційного банку за допомогою таксономічного показника. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naub.ua.edu.ua/2019/>.
2. Амбарнова О. Ю. Варкулевич Т. В. Система внутреннего контроля и ее интегральная оценка – как інструмент повышения эффективности деятельности страховых организаций. АНИ: экономика и управление. 2017. № 2 (19). С. 15–19.
3. Бас М. А. Антикризове управління банківськими установами: теоретичний аспект [Текст] / М. А. Бас // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 5. – С. 18–21.
4. Білокінь Г. М. Методичні інструменти внутрішньобанківського аудиту// Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 2 (5). С. 194.
5. Бобиль В. В. Антикризове управління банківськими ризиками [Текст] : монографія / В. В. Бобиль – Дніпропетровськ : вид-во «Свідлер А. Л.», 2012. – 270 с.
6. Бобиль В. В. Банківський нагляд на підставі оцінки ризиків / В. В. Бобиль // Регіональна економіка. – 2012. – № 2. – С. 147–154.
7. Бобиль В. В. Становлення та розвиток сучасного управлінського обліку у банківській діяльності/ В. В. Бобиль // Банківська справа. – 2008. – № 5 (83). – С. 20–28.
8. Бондаренко Л.А. Ризик–менеджмент кредитної діяльності комерційного банку [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. А. Бондаренко. – К.: КНЕУ, 2012. – 23 с.
9. Волошин І. Побудова системи комплексного управління ризиками в банку: порівняння банківського та корпоративного підходу. Банківська справа. – 2013. – № 3. – С. 68 – 76.
10. Горло И. В. Использование математических моделей при оценке

ефективности системы внутреннего контроля. Экономико-математическое моделирование. 2007. № 4 (85), 57–61.

11. Деякі питання діяльності акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» (Постанова Кабінету Міністрів України). №594. (2019). \\
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/594-2019-%D0%BF/ed20190816>

12. Дікань Л.В. Фінансово-господарський контроль. – Київ: Знання, 2012. – 421 с.

13. Дорош Н. І. Сутність та призначення внутрішнього аудиту//Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2014. № 1 (35). С. 41–46.

14. Дорош Н. І., Фесай М. О. Методологічні аспекти оцінювання аудитором внутрішнього контролю на підприємстві. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр. 2018. № 1(2). С. 68-76.

15. Заднепровська С. П., Примак Ю. Р. Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні фінансової стійкості банків//Фінанси України. 2019. Вип. 3. С. 22–36.

16. Каменська Т. О. Внутрішній аудит. Сучасний погляд: монографія. Київ: Інформ.-аналіт. агентство, 2010. 499 с.

17. Каменська Т. О. Внутрішній контроль і аудит в управлінні: практ. посіб. / Т. О. Каменська, О. Ю. Редько ; Наук. шк. аудиту, Нац. Центр Обліку та Аудиту. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. – 375 с. (Наука – практиці).

18. Коблянська Г.Ю. Оцінка ефективності функціонування служби внутрішнього аудиту //Облік і фінанси АПК. – 2011. – Вип.2. – С. 77 – 81.

19. Коваленко А. А. Публічно-правове регулювання банківської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / А. А. Коваленко. – Київ, 2015. – 208 с.

20. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. –

Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.

21. Кодекс корпоративного управління АТ КБ «ПриватБанк» [у редакції від 10.01.2020 року]. (2020) Вилучено з: https://static.privatbank.ua/files/10.3._HR_23.12_Code_of_Corporate_Governance_UKR.pdf
22. Кудирко О. М. Внутрішній аудит в Україні: сутність, проблеми розвитку та шляхи їх усунення. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2011. № 5. Т. 1. С. 186–189.
23. Лесик В.О. Удосконалення процедури експрес-оцінки фінансової стабільності банків / В.О. Лесик // Економіка та держава. – 2017. – № 11. – С. 99 – 103.
24. Лойшин А. А., Кустрич К. Г. Аналіз факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на ефективність функціонування системи внутрішнього контролю. Socialdevelopment&Security. 2019. № 9 (2). С. 37–57
25. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрестестування в банках України, затверджені Постановою Правління НБУ 06.08.2009 р. № 460. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09_219
26. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту. Київ: Ін-т внутрішніх аудиторів України, 2017. 40 с. URL: https://www.iaa.org.ua/?page_id=189.
27. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору // Вісник Національного банку України. 2011. Вип. № 1. С. 4–9
28. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи // Вісник Національного банку України. 2013. Вип. №7 (209). С. 11–17.
29. Назарова К. О. Проблеми, сучасний стан та взаємовплив внутрішнього та зовнішнього аудиту. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2012. № 2(60). С. 73–75. <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/45599/42120>.
30. Настанови Європейського органу банківського нагляду про

корпоративне управління (ЕВА/GL/2017/11, 26 вересня 2017 року). URL: 174 https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98399865&cat_id=80928

31. Наукові та прикладні аспекти удосконалення бухгалтерського обліку, економічного контролю та системи оподаткування : [колективна монографія] / за заг. ред. В.Я. Плаксієнка. – Полтава: , 2018. – 362 с.

32. Офіційний сайт банку \ \ <https://privatbank.ua/ru>

33. Парасій–Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: [навч.–метод. посібник для самост. вивч. дисц.]. / І.М. Парасій–Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2013. – 347 с.

34. Патраманська Л. Ю. Удосконалення підходів до оцінювання ефективності внутрішнього контролю на підприємствах електронної комерції. Ефективна економіка. 2016. № 10. С. 56-72.

35. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О.Пернарівський // Вісник НБУ. – 2014. – № 4. – С. 44–48.

36. Письменна М. С. Аналітичні процедури внутрішнього аудиту у запобіганні ризикам банківської діяльності. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. 2015. Вип. 20. Ч. I. С. 330–336.

37. Положення про наглядову раду АТ КБ «ПриватБанк». (2019). \ \ https://static.privatbank.ua/files/polog-naglad-rada_%2005072019.pdf.

38. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 30.12.2098 р. № 566. – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0056-99>,

39. Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах : затверджено постановою Правління Національного банку України № 88 від 02.07.2019 [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19>.

40. Потійко Ю. Теорія та практика управління різними видами ризиків у комерційних банках / Ю. Потійко // Вісник НБУ. – 2014. – № 4. – С. 58–60.

41. Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ від 19.03.2003 р. № 124. – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-16>,

42. Примостка Л.О. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія / Л.О. Примостка, О.В. Лисенюк, О.О. Чуб; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2012. – 456 с.

43. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підруч. / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2014. – 468 с.

44. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. // ВВР України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

45. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 90. – Ст. 2576.

46. Про затвердження нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] : Постанова ПНБУ від 11.09.2017 р. № 89 – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17/page#n26>,

47. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: Постанова Правління НБУ від 17 серпня 2012 р. № 346 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 72. – Ст. 2906.

48. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. // ВВР України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.

49. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. // ВВР України. 2002. № 1. – Ст. 1.

50. Рейтинг устойчивости банков от портала «Минфин». Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://minfin.com.ua/banks/rating>.

51. Рудницький В. С. Форми контролю діяльності банківських установ

\\ [http://ird.gov.ua/sep/sep20131\(99\)/sep20131\(99\)_017_RudnytskyyVS.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20131(99)/sep20131(99)_017_RudnytskyyVS.pdf)

52. Система контролю банківської діяльності в Україні: теорія та практика : монографія / О. І. Скаско. – Львів : Тріада плюс, 2012. – 308 с.

53. Статут АТ КБ «ПриватБанк». (2019). \\ https://static.privatbank.ua/files/Statut_11.09.2019.pdf.

54. Стратегія АТ КБ «ПриватБанк» до 2022 року. (2018). \\ <https://static.privatbank.ua/files/20180117.pdf>.

55. Сучасні економіко-правові ризик-орієнтовані засоби регулювання розвитку ринку фінансових послуг : монографія / За ред. Н. М. Внукової, С. В. Глібка. – Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. – 304 с.

56. Тарасенко О. Чому сучасні банки мають оновити систему внутрішнього контролю / О. Тарасенко // Фінансовий клуб. — 2019. — Режим доступу : <https://finclub.net/ua/blogs-all/chomu-suchasni-banky-maiutonovyty-systemu-vnutrishnoho-kontroliu.html>.

57. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.] – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.

58. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерський учет: управленческий аспект / Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер. – М: «Финансы и статистика», 1995. – 416 с.

59. Швець Н.Р., Омельчук Я.А. Основні підходи до організації системи внутрішнього контролю у банках України \\ Вісник Університету Банківської Справи 2019 № 2–3 (35–36) \\ <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/193934-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-431971-1-10-20200203.pdf>

60. Шульга А. В. Організація служби внутрішнього аудиту і методика його проведення / А.В. Шульга, О.А. Топоркова // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. - Д.,2012. - Вип. 42. - С. 341-345.